

Малишко В. М.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права і процесу
Юридичного інституту
Національного авіаційного університету

Скринська І. В.
студентка
Юридичного інституту
Національного авіаційного університету

ДЕРЖАВНА РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В даній статті розглянуто і охарактеризовано державу як суб'єкта господарювання, з одного боку, та як механізм правового регулювання економіки та суб'єктів підприємницької діяльності у сфері господарювання, з іншого.

Ключові слова: держава, суб'єкт господарювання, механізм правового регулювання, суб'єкт підприємницької діяльності, сфера господарювання.

В данной статье рассмотрены и охарактеризованы государство как субъект хозяйственной деятельности, с одной стороны, и как механизм правового регулирования экономики и субъектов предпринимательской деятельности в сфере хозяйственной деятельности, с другой.

Ключевые слова: государство, субъект хозяйственной деятельности, механизм правового регулирования, субъект предпринимательской деятельности, сфера хозяйственной деятельности.

This paper examined and described the state as the entity on the one hand, and as a mechanism for regulation of the economy and businesses in economic activity on the other.

Key words: state, entity, mechanism of legal regulation, businesses, the scope of management.

Проблема регуляторної політики у сфері господарювання України є важливою для існування та розвитку розвиненої економіки. Так як у держави є потреба в забезпеченні джерел поповнення державного бюджету для виконання нею функції організатора господарського життя в країні, зокрема для реалізації державних програм із залученням суб'єктів господарювання.

Об'єктом дослідження являється зв'язок держави і механізму правового регулювання. Саме держава як апарат політичної влади здійснює через свої органи правотворчу, правозастосовчу і правоохоронну діяльність. Тому діяльність

державних органів є необхідною умовою функціонування механізму правового регулювання господарських відносин.

Досягнення мети регуляторного впливу на господарські відносини повинно забезпечуватися, за Законом, встановленням єдиного підходу до підготовки аналізу цього впливу та до здійснення відстежень результативності регуляторних актів. Для цього потрібно також здійснювати планування підготовки проектів регуляторних актів, оприлюднення цих проектів з метою одержання зауважень і пропозицій щодо їх вдосконалення; відстеження результативності регулятивних актів, їх систематизацію;

недопущення прийняття регуляторних актів, які є непослідовними або не узгоджуються чи дублюють чинні регуляторні акти; викладення положень цих актів у спосіб, який є доступним та однозначним для розуміння особами, які мають впроваджувати або виконувати їхні вимоги.

Значний внесок у наукову розробку і вирішення методологічних і теоретичних проблем правового регулювання господарської діяльності в Україні проведено фахівцями: Щербина В.С., Знаменський В.Л., Хахуш В.В., Мартем'янов В.С., Вітнік О.М., Мамутов В.К. та інші.

Позбавляючи суспільство від товарного дефіциту, стимулюючи науково-технічний прогрес, ринкова економіка не може вирішувати соціально-економічні проблеми, особливо ті, які неможливо виміряти в грошах. Це, по-перше, система національної оборони, правопорядку єдиної енергетичної системи, народної освіти і охорони здоров'я тощо. Ці сфери діяльності повинна повністю забезпечувати держава, фінансуючи їх із державного бюджету за рахунок податків та інших платежів.

Як відомо, однією з основних функцій держави є організація життя в суспільстві з метою забезпечення умов для його нормальної життєдіяльності. Це стосується й сфери господарювання – економічної основи державного суверенітету, надзвичайно складної системи, що вимагає комплексного регулювання з урахуванням інтересів різних категорій осіб: суб'єктів господарювання, їх об'єднань, споживачів, найманих працівників, територіальних громад, держави, а також міжнародної спільноти (міжнародних організацій, до складу яких входить чи має намір увійти Україна). Комплексне та збалансоване врахування саме цих інтересів спроможна забезпечити лише держава, використовуючи відповідні важелі.

Основними об'єктивними чинниками, що спричиняють необхідність державного регулювання господарського життя, є:

- виконання державою соціальних функцій – забезпечення умов для нормальної життєдіяльності суспільства, в тому числі – у сфері економіки;
- забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України;
- забезпечення економічної безпеки України;
- забезпечення прав споживачів, здійснення контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт.

Таким чином, держава виконує функцію організації господарського життя суспільства [7, с. 19].

Російський вчений В. С. Мартем'янов, розглядаючи державу як учасника в господарських відносинах, зазначає, що держава як суб'єкт господарського права наділена ознаками, характерними суб'єктам господарського права: володіє власним майном, яке реалізує в економічному обороті, господарською компетенцією, керує господарською діяльністю і безпосередньо здійснює її, встановлюючи господарські зв'язки з іншими учасниками господарського обороту владно і на основі договорів [5, с. 113-114].

В компетенції держави переважає керівництво господарською діяльністю. Держава як учасник економічного обороту не потребує легітимації на відміну від інших суб'єктів.

Визначення поняття суб'єкта господарського права відсутнє в Господарському кодексі України. Науковці визначають поняття «суб'єкт господарського права» через поняття «учасник відносин у сфері господарювання», який організує і здійснює господарську діяльність, реалізуючи при цьому свою господарську компетен-

цію, або споживає результати такої діяльності [6, с. 10].

Згідно зі ст. 2 Господарського кодексу України «учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності» [2]. В цій статті окреслено загальне коло учасників відносин у сфері господарювання.

За всіма мовними і смисловими тлумаченнями слово «господарювати» означає, перш за все, «займатися господарською діяльністю, вести господарство, керувати ним на власний розсуд» [5, с. 9].

Згідно зі ст. 55 Господарського кодексу України суб'єктом господарювання визначаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [2].

Професор В. С. Щербина у своїх працях зазначає, що суб'єкти господарювання – це господарські організації, які діють на основі права власності, права господарського відання чи оперативного управління, мають статус юридичної особи, що визначається цивільним законодавством та господарським кодексом України [7, с. 17].

Суб'єкт господарювання, як учасник відносин у сфері господарювання, має особливий правовий статус тому, що він безпосередньо здійснює господарську діяльність. Усім іншим учасникам така ознака не притаманна, хоча їх дії мають

той чи інший конкретний зв'язок із господарською діяльністю. Так, органи державної влади та органи місцевого самоврядування не визнаються суб'єктами господарювання (ч.1 ст. 8 Господарського кодексу України), але вони можуть впливати на здійснення господарської діяльності, якщо наділені відповідною господарською компетенцією.

Основними завданнями (і основною функцією) органів державної влади і органів місцевого самоврядування є державне регулювання економіки, що здійснюється у певних правових формах і за допомогою певних методів.

Аналіз чинного законодавства та наукових досліджень дають підстави виділити такі правові форми здійснення державного регулювання економіки:

- державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України;
- управління;
- державний нагляд (контроль);
- нормативне регулювання [6, с. 112-116].

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1]. Ці конституційні обмеження волі держави у сфері господарювання створюють межі її правосуб'єктності. Вона обмежена тими цілями, заради яких існує держава. Остання бере участь у господарському обороті не у своїх приватних інтересах, а з метою найбільш ефективного відправлення влади [5, с. 21–22].

З метою запобігання негативних явищ, упорядкування процедур прийняття нормативних актів Верховна Рада України 11 вересня 2003 року прийняла Закон «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». В ньо-

му державна регуляторна політика у сфері господарювання – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, встановлені Конституцією та законами України [4].

За цим Законом, регуляторна діяльність – це діяльність, спрямована на підготовку, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних актів регуляторними органами, фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, територіальними громадами. А регуляторні органи – це Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів, Національний банк, інші державні та центральні органи виконавчої влади, Верховна Рада та Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а також посадова особа будь-якого із зазначених органів, якщо відповідно до законодавства ця особа має повноваження одноособово приймати регуляторні акти. До регуляторних органів належать також територіальні органи центральних органів виконавчої влади, державні спеціалізовані організації, якщо вони відповідно до своїх повноважень приймають регуляторні акти [4].

Державна регуляторна політика має відповідати потребам господарювання. Такої відповідності неможливо досягти, якщо не додержуватись її найважливіших принципів. Ці принципи проголошені законом:

- доцільність – обґрунтована необхідність державного регулювання господарських відносин з метою вирішення існуючої проблеми;

- адекватність – відповідність форм та рівня державного регулювання господарських відносин потребі у вирішенні існуючої проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив;

- ефективність – забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акта максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

- збалансованість – забезпечення у регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів господарювання, громадян та держави;

- передбачуваність – послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності;

- прозорість та врахування громадської думки – відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язків розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень та пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності [4].

Забезпечення здійснення державної регуляторної політики включає:

- встановлення єдиного підходу до підготовки аналізу регуляторного впливу та

до здійснення відстежень результативності регуляторних актів;

- підготовку аналізу регуляторного впливу;

- планування діяльності з підготовки проектів регуляторних актів;

- оприлюднення проектів регуляторних актів з метою одержання зауважень і пропозицій від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, а також відкриті обговорення за участю представників громадськості питань, пов'язаних з регуляторною діяльністю;

- відстеження результативності регуляторних актів;

- систематизацію регуляторних актів;

- недопущення прийняття регуляторних актів, які є непослідовними або не узгоджуються чи дублюють діючі регуляторні акти;

- викладення положень регуляторного акта у спосіб, який є доступним та однозначним для розуміння особами, які повинні впроваджувати або виконувати вимоги цього регуляторного акта;

- оприлюднення інформації про здійснення регуляторної діяльності.

Забезпечення реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань державної регуляторної політики – Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва (далі – Держпідприємництво України), діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Держпідприємництво України входить до системи органів виконавчої влади та забезпечує реалізацію державної політики у сфері розвитку підприємництва, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності і є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань реалі-

зації державної регуляторної політики, дозвільної системи та ліцензування у сфері господарської діяльності.

Правозастосовча діяльність держави доповнює процес правового регулювання, створюючи можливості для реалізації прав і обов'язків суб'єктів господарювання, якщо постає потреба в додаткових індивідуальних актах державних органів. Так, конституційною нормою закріплено право громадян займатися підприємницькою діяльністю («кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» – ст. 42 Конституції України). Але для реалізації цього права потрібно мати видані державними органами відповідні індивідуальні акти, що регламентують порядок набуття цього права згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб – підприємців».

Слід зазначити, що 31.09.2006 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про управління об'єктами державної власності». Цей Закон встановив перелік та окреслив повноваження суб'єктів управління об'єктами державної власності. Так, згідно зі ст. 4 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» до суб'єктів управління об'єктами державної власності віднесено: Кабінет Міністрів України, Фонд державного майна України, міністерства та інші органи виконавчої влади, органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами, державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації, юридичні та фізичні особи, які виконують функції з управління корпоративними правами держави, а також Національна академія наук України, галузеві академії наук [5].

За умов поступового переходу до ринкових відносин розширюється і вдосконалюється сфера правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності. У цьому зв'язку підвищуються вимоги до майбутніх фахівців з правознавства, які вимагають наявності ще ґрунтовніших знань господарського права та практичних навичок застосування правових норм при здійсненні суб'єктами господарювання господарської діяльності.

Правова регламентація господарської діяльності в наш час – у період переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки – повинна спрямовуватись на закріплення в законодавстві економічно і морально обґрунтованих принципів її функціонування в умовах конкуренції.

Запровадження в Україні законодавчо врегульованого на рівні кодексу механізму подання та використання державної допомоги у сфері розвитку господарських відносин сприяло б стимулюванню на загаль-

них засадах економічного розвитку менш розвинених чи пріоритетних галузей, регіонів, окремих суб'єктів господарювання, що зумовило б підвищення загального добробуту та розвиток економіки держави загалом. Це означатиме, що механізм державної регуляторної політики підходить на новий рівень, який допоможе Україні вийти на світовий ринок без обмежень товаровиробників.

Світовий досвід свідчить, що рівень розвитку окремо взятої держави безпосередньо залежить від ефективності здійснення державою регуляторної політики. Висновок про неможливість функціонування економіки на засадах лише одного сектора економіки (державного або приватного) підтверджено практикою багатьох країн, оскільки розвиток економіки на засадах виключно приватної власності призводить до кризи надвиробництва. Тому проблема ефективної участі держави у сфері господарювання має і сьогодні неабияке значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
3. Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15.05.2003р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32. – Ст. 263.
4. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.
5. Мартемьянов В. С. Хозяйственное право: Учебник в 2-х томах / [Ред. В. С. Мартемьянов]. – М., 1994. – Т. 1. –1994. – 298 с.
6. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулш, В. С. Щербина та ін.; За заг. ред. В. К. Мамутова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
7. Щербина В. С. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування як учасники відносин у сфері господарювання / В. С. Щербина // Вісник господарського судочинства. – 2008. – №1. – С. 111-117.